

Аннотация

Олейник О. В. Структура субъектов обеспечения информационной безопасности в Украине. – Статья.

В статье проанализирована структура субъектов обеспечения информационной безопасности Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационные ресурсы, информационная инфраструктура, национальная безопасность.

Summary

Oliynik O. V. Structure of subjects of the Information Security. – Article.

The article analyzes the structure of subjects of information security of Ukraine.

Key words: information security, information resources, information infrastructure, national security.

УДК 343.9.018

В. М. Дрьомін

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК

У загальноприйнятому розумінні термін «практика» (від давньогрецького *πράξις* – «діяльність») означає доцільну й цілеспрямовану діяльність будь-якого суб'єкта суспільних відносин, яку суб'єкт здійснює для досягнення певної мети. Таким чином, практика – це діяльність. Практика є основним елементом предмета науки праксеології. Вона становить галузь соціологічних досліджень, що вивчає методику розгляду різних дій або сукупності дій із позиції встановлення їх ефективності; учення про людську діяльність, про реалізацію людських цінностей у реальному житті [1]. Нині практика як різновид людської активності є в тому чи іншому обсязі предметом не лише (і не стільки) праксеології, а й усіх наук, що вивчають соціальну поведінку людини.

У вітчизняній кримінології терміни «практика», «соціальна практика» щодо характеристики злочинності не використовуються. Зазвичай мова йде лише про правозастосовну (правоохоронну) практику, судову практику, практику боротьби зі злочинністю тощо. Рідко вживається також термін «кримінальна практика». Однак останнім часом соціологи й економісти (наприклад, В.В. Волков, Т.І. Заславська, Л.Я. Косалс, І.М. Клямкін, Є.М. Митракова, Ю.В. Латов, А.М. Олійник, І.М. Попова, В.В. Радаєв, Р.В. Ривкіна, Л.М. Тимофеев, М.А. Шабанова та інші) широко використовують термін «неправові практики» для характеристики тіньових або протиправних практик у сфері економічного життя.

З огляду на те, що злочинність виявляє себе не лише як правове явище, а й як різновид поширеної деструктивної соціальної практики людей, яка виявляється в індивідуальній чи колективній предметній діяльності, необхідно зазначити, що кримінологія є однією з найбільш «практикоорієнтованих» наук та не може залишатись осторонь від інших соціальних наук, які на основі вивчення соціальних практик запропонували сучасні моделі регулювання поведінки людей. Цей напрям

має важливе значення для формування наукових основ теорії запобігання злочинності на основі зміни спрямованості й змісту соціальних практик.

Згідно з усталеною в кримінологічній літературі думкою злочинна діяльність виявляється в системі заборонених кримінальним законом діянь та тісно пов'язаних із ними на основі загального мотиву інших передкримінальних і посткримінальних дій, перебуває в різноманітних формах зв'язку як із правомірними, так і з протиправними видами діяльності. Подібна взаємозалежність людської поведінки є практично виправданою та соціально зумовленою, більше того, вона є природною для будь-якого виду діяльності. На особливу увагу в контексті теорії злочинності як соціальної практики заслуговують зв'язки між злочинами та іншими протиправними діяннями, що здійснюються однією людиною в межах її власної злочинної кар'єри, а також зв'язки між злочинами, що вчинюються різними людьми.

Одним із проявів протиправних практик є корупція. Корупція виявляється в різних формах. Так, в «Антикорупційному наборі інструментів» до корупції зараховано хабарництво, розтрату, шахрайство, вимагання, зловживання правом на розгляд, свавілля, використання конфлікту інтересів, незаконні операції із цінними паперами, отримання незаконної допомоги, пільг чи незаконної винагороди, фаворитизм, кумівство, незаконні пожертви та внески [2].

Як показують наукові пошуки, корупція посіла помітне місце в структурі суспільних відносин, набула системного характеру та в багатьох випадках підмінила офіційні нормативно врегульовані відносини, набуваючи ознак соціального інституту. Системність та інституціональність корупції виявляється насамперед у внутрішньому зв'язку корупційних відносин, що охоплюють штучно створену, розгалужену мережу фінансових та інших матеріальних винагород і послуг, які зумовлюють відтворення корупційних відносин на різних лінійних і вертикальних рівнях суспільних відносин, взаємодії влади та населення або представників владних органів між собою. Системність корупції виявляється також у її зв'язку з легальними економічними процесами, належності грошового корупційного обороту до фактичного матеріального прибутку, як і від звичайної трудової діяльності.

Щодо суті корупційних відносин можна констатувати, що їх суб'єктами є, з одного боку, абсолютна більшість населення, а з іншого – величезна кількість бюрократів, наділених правом ухвалювати рішення. Таким чином, залученими до так званих «суспільно небезпечних діянь» виявляються мільйони людей, які не завжди вважають себе правопорушниками.

У багатьох країнах, у тому числі в Україні, корупція стає нормою, а не винятком, зокрема й серед політичної, правлячої та економічної еліти. Корупція почала серйозно загрожувати верховенству права, демократії й правам людини, підірвати довіру до влади, руйнувати принципи державного управління, рівності й соціальної справедливості, перешкоджати конкуренції, ускладнювати економічний розвиток, загрожувати стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства. У низці країн вона стала однією з основних причин кризи зовнішньої та внутрішньої заборгованості, оскільки давно вийшла за межі національних кордонів.

Фактично можна стверджувати про різновид неправової практики, яку ми називаємо корупційною практикою, що виявляє себе як один з усталених різновидів

соціальної практики людей. Використання терміна «корупційна соціальна практика» підкреслює соціальні витоки корупції, ступінь її поширення в буденному житті та зв'язок з іншими видами соціальних практик.

Сказане підтверджує реальне життя й результати емпіричних досліджень. Зокрема, таким підтвердженням є результати соціологічних опитувань, проведених нами в різний час, проте присвячених одній проблематиці – довірі громадян до судових і правоохоронних органів та оцінці рівня корупції.

Проаналізуємо основні результати наукових пошуків. Не переоцінюючи значення отриманих під час анкетування результатів, можна, проте, вказати на певну схожість у ставленні до хабарництва населення й посадовців, у тому числі співробітників органів юстиції. Як показав досвід репрезентативної групи населення Півдня України (вибірка становила 520 осіб), 74% опитаних зіштовхувалися з фактами корупції особисто, а 91,5% або мали справу з фактами корупції, або знають осіб, які брали участь у корупційних відносинах. 87% опитаних вважають для себе допустимим давати хабарі, «якщо це сприятиме вирішенню їхньої проблеми». Лише 9% респондентів за жодних умов не допускають можливості участі в корупційних діяннях. 65% опитаних виправдовують отримання хабарів посадовцями, посиляючись на їхню низьку заробітну плату. Абсолютна більшість респондентів (89%) вважає неприпустимим отримання хабарів суддями та прокурорами.

Ставлення до працівників міліції в опитаних є особливим: 36% допускали можливість отримання хабарів окремими категоріями працівників міліції, при цьому 27% респондентів хоча б раз у житті намагались підкупити або працівника міліції, або прокурора, або суддю. Довіряли рішенням суду лише 18% опитаних. Рівень довіри до прокуратури становив 23%. Найменший рівень довіри виявлено до міліції – 14%.

Згідно з дослідженням не довіряють судовим органам до 52% опитаних. При цьому 57% респондентів вважають, що місцеві суди є найбільш корумпованими. Респондентам було запропоновано назвати не більше п'яти основних причин недовіри населення до судових і правоохоронних органів. Корупція з-поміж таких причин посіла перше місце. З відповідей експертів, до яких увійшли судді, прокурори, працівники міліції та митниці (усього було опитано 100 осіб), стало відомо, що більшість із них переконані, що держава сама створює умови для корупції, не забезпечуючи належний матеріальний рівень життя посадовців. Багато хто з них звинувачує також громадян, які прагнуть підкуповувати співробітників правоохоронних органів. Привертає увагу також те, що експерти найменше пов'язують корупцію в їхніх рядах із моральними якостями своєї особи; при цьому вони посиляються на велике поширення корупції та відсутність її морального осуду в масовій суспільній свідомості [3].

Особливо руйнівною є корупція в органах юстиції. Вона підриває засади цивільного правового суспільства, заснованого на верховенстві закону й принципі справедливості. Сьогодні в нашому суспільстві панує правовий нігілізм, що набуває характеру світогляду та соціальної ідеології. Наявна система хабарів в органах юстиції призводить до розширення кола осіб, залучених у корупційні відносини. Пошук коштів на підкуп посадовців штовхає до вчинення інших злочинів. Тому зростає кількість співробітників органів кримінальної юстиції, викритих

у зв'язках з організованою злочинністю. У цьому полягає суть відтворення корупції як системи відносин.

Варто виокремити корупцію в міліції, яка наприкінці 1990-х рр. фактично усунула конкурентів, до яких належали дрібні рекетири на ринку «кришування» підприємців. Сьогодні такими «кришами» є співробітники Служби безпеки України, прокуратури, судді та інші «представники органів юстиції». Багато дослідників не залишило поза увагою факти «кришування» наркоторгівлі на територіях, підвідомчих органам міліції, продаж ними конфіскованих наркотиків. Отже, правоохоронні органи «прикривають» кримінальний бізнес у найрізноманітніших сферах, і це є надзвичайно вигідним «підприємництвом».

Дедалі більшого поширення набуває електоральна корупція як різновид політичної корупції, що найяскравіше виявляє себе в умовах виборчих процесів [4]. Як зазначає з приводу цього П.А. Кабанов, електоральна корупція має різні прояви: від незаконного фінансування партій і виборів до підкупу голосів виборців та «торгівлі впливом», які практикують політики й державні чиновники на виборчих посадах. Незаконне фінансування партій і виборчих кампаній підриває основи чесної конкурентної боротьби, призводить до того, що громадяни втрачають довіру й пошану до демократичних інститутів. Можна погодитись із думкою П.А. Кабанова, що електоральна політична корупція набула характеру самостійного виду кримінального підприємництва в політичній сфері сучасного суспільства, ставши засобом політичної боротьби [5].

Формується така система відносин між владою й населенням, у якій підкуп чиновників стає «нормальним» явищем. Влада як політичний інститут набуває статусу товару.

У 1960-х рр. була «популярною» позиція С. Хантінгтона та Н. Лефта, згідно з якою на перших етапах модернізації країни корупція є ефективною суспільною практикою. Вона створює сприятливі можливості для тих, хто внаслідок протекціонізму за інших обставин був би вилучений з участі в цьому процесі. Де б не давали хабара державному службовцю, відповідні витрати несе та сторона, яка дійсно є найбільш зацікавленою в рішенні, що приймається посадовцем. Таким чином, сторону, яка пропонує найбільш високі хабарі за приватизацію тієї чи іншої фірми, можна вважати потенційно найбільш ефективним інвестором. Звичайно, якщо перешкод до входження в ринок небагато (наприклад, особливі протекціоністські права), то менше й можливостей для корупції [6].

Сьогодні багатьма вченими визнано функціональність корупції в аспекті прискорення ухвалення рішень, поживлення економічної діяльності й підприємництва в країнах, які потерпають від зайвого державного втручання [7]. Твердження, що корупція може бути ефективною, викликає дедалі гострішу критику. Е. Гепкіс наголошує: «Корупція є невлотимим явищем. Вона прихована, має тисячу облич, належить до тіньової зони суспільних відносин; вона створює атмосферу соціального свавілля й мовчазного ухвалення його неминучості; цілком добродійні громадяни виявляються спокушеними нею або вимушеними брати в ній участь. Корупцію важко означити, її риси не піддаються чітким дефініціям. Корупцію можна розглядати як певну соціальну патологію. Часом вона пронизує структури й осно-

ви всього суспільства, його установи, життя та світогляд його громадян. Корупція може також бути симптомом неналежного функціонування соціального організму – і це вимагає відповідних «лікувальних» заходів. Високий рівень корупції в певних країнах свідчить, що їхні державні структури не можуть належним чином виконати свою роль у системній соціальній інтеграції. Корупцію також можна розглядати як приховану або частково приховану систему перерозподілу, яка є наслідком недосконалості основної системи. Крім того, про корупцію можна говорити як про стратегію виживання людей, які прагнуть знайти шпаринки в жорсткій структурі авторитарної системи. Міриади таких спроб можуть поступово роз'їсти цю систему й призвести до її розвалу. Однак корупція – це двосічний меч. Якщо корупція «в низах» сприяє дезінтеграції авторитарної системи, у руках вельмож вона може бути (і часто є) загрозливою зброєю, яка забезпечує їхнє панування» [8].

Дуалізм результатів розвитку корупції підкреслювали Т. Нес, А. Прайс і Ч. Вебер, які вважали, що цей феномен, являючи собою продукт індивідуальних властивостей і соціальної дії, приносить як шкоду, так і певну користь у сфері зміцнення добробуту членів суспільства. Системний аналіз корупції, на думку зазначених авторів, має враховувати не лише негативні аспекти явища, а й вигравш, отриманий також безпосередніми учасниками «нелегальних обмінів», суспільством загалом. Згадані науковці, як і Дж. Грааф, висловлюють думку, що корупція залишається «доброчинним явищем», доки забезпечуваний нею вигравш у сфері зростання соціального добробуту перевищує втрати; інакше корупція повинна інтерпретуватись як «шкідлива» [9].

Деякі вчені вважають, що в перехідних економічних системах корупція заповнює втрачені функції державного регулювання. Так, Л.М. Тимофеев у роботі «Інституціональна корупція: нариси історії» розглядає корупцію як завершену систему відносин, умову формування специфічної парадержави, що існує одночасно з державою легальною, конституційною. У багатьох випадках Л.М. Тимофеев оцінює корупцію як позитивне, розумне явище, прояв здорового глузду в економічній поведінці людини. Науковець аналізує особливий, специфічний конфлікт, який постійно виникає на межі економіки й права, і доходить висновку, що люди у своєму прагненні до приватної вигоди розкладають, знищують громадський правовий порядок. При цьому замість знищеного нерозсудливого, незручного для людей порядку виникає новий – раціональний і продуктивний. І створюють цей новий правовий порядок ті ж люди з їхнім прагненням до приватної вигоди [10].

Інституціоналізація корупції виявляється в тому, що корупційні відносини настільки тісно вплелись у тканину політичних, економічних, правових взаємин, що стали виконувати регулятивну функцію та привласнили частину функцій легальних соціальних інститутів, що створює загрозу національній безпеці.

Існує думка, що зміцнення демократії сприяє політичній легітимізації влади, забезпечує більший доступ до процесів ухвалення рішень, а також підзвітність уряду. Проте на практиці демократизація може послабити владу й легітимність політичних інститутів, створивши, таким чином, підстави для масштабних форм корупції, а також перетворити механізми формальної підзвітності політичної системи на зброю, що надзвичайно політизується, стає додатковим дестабілізуючим чинником [11].

А. Шайо зазначає, що виникнення корупційних режимів стало можливим у Східній Європі через слабкість центральної державної влади. Проявами такої слабкості є масове нехтування громадським порядком, повсюдне ухилення від податків, а також різні види недотримання закону й функціонування в режимі «вільного плавання». Бюрократія відіграє важливу роль у слабкості держави та зумовленому нею швидкому розвитку нестримної корупції, а також у майбутньому збереженні корупційних практик. Бюрократія, успадкована від комуністичного минулого, є надзвичайно численною, погано оплачуваною, не має достатньої освіти й кваліфікації. Вона є чутливою до корупції частково тому, що процес ухвалення нею рішень є продовженням того, який існував у попередній системі: фрагментарного, ієрархічного або хаотичного [12].

Економічні переваги від корупції є короткочасними, натомість її руйнівні для політичного режиму наслідки – беззастережними. Певні соціально-політичні системи спираються на соціальні структури, які роблять можливим вимагання хабара. На думку тих, хто перебуває під контролем органів державної влади, проблема полягає не в корупції, а саме у вимаганні [13]. Експерти підкреслюють, що основні втрати від корупції – це руйнування державної системи, державного апарату, правоохоронних органів, гальмування нормального економічного розвитку [14].

Необхідно визнати, що будь-який корупційний акт, що означає незаконний обмін посадових, адміністративних, політичних послуг на матеріальні чи грошові вигоди, сприяє руйнуванню легітимності правового порядку, державної влади, управлінських прерогатив. Г.А. Сатаров переконує: «Формальні інституційні зміни призводять до двох ефектів: старі неформальні норми й практики чинять опір запровадженню нових формальних норм, натомість з'являються нові неформальні норми й практики, які допомагають першому ефекту (опору новим запровадженим формальним нормам та інститутам). Тобто старі неформальні норми й практики не пасивно чекають добродійного впливу нових інститутів, а, навпаки, активно чинять опір цим інститутам. Саме в «щілині» між новими формальними нормами та старими неформальними нормами й практиками впроваджується корупція як інструмент вказаного опору. Чим масштабнішими є інституційні зміни, а отже, чим більша «щілина» між «старим і новим», тим більшим є простір для зростання нових форм корупції. Таким чином, корупція в перехідних країнах стає індикатором неефективності інституційних реформ» [15]. В.В. Лунєєв зауважує: «Витончене хабарництво й казнокрадство стало основною та перспективною статтею доходу на тимчасових і нестійких державних посадах, інституційованого розбещеним російським діловим звичаєм» [16, с. 84].

Звертаючи увагу на те, що інституціоналізацію корупції в розвинених країнах Заходу розглянуто В. Рейсменом ще в 1979 р., Я.І. Гилинський пише, що в сучасному суспільстві, зокрема й російському, корупція також є соціальним інститутом, елементом системи управління, тісно пов'язаним з іншими соціальними інститутами (політичними, економічними, культурологічними). Апелюючи до досліджень І.М. Клямкіна, А.А. Олейника, В.В. Радаєва, Л.М. Тимофєєва, Т. Шаніна та інших учених, Я.І. Гилинський стверджує: «Корупція разом із тіньовою економікою, тіньовою політикою, тіньовим правом тощо, що сформувалися в Росії ще в роки

радянської влади та зберігаються досі (іноді в зміненому вигляді), утворюють інституціоналізовану тіньову реальність, не зважаючи на яку означає не розуміти реальну соціальну дійсність, процеси, що відбуваються в суспільстві, а отже, перебувати в полоні прекрасних душевних і солодкозвучних ілюзій» [17, с. 237].

Аналогічної думки дотримується Л.Я Косалс, який зазначає, що інституціоналізація корупції відбулась у Росії в середині 1990-х рр. Саме тоді вона перестала бути певним «відхиленням», а стала нормою поведінки держапарату. Основні причини інституціоналізації корупції він вбачає в особливостях проведених у Росії економічних перетворень. Насамперед цей процес відбувся через приватизацію функцій держави окремими групами чиновників, які зуміли з найбільшою вигодою для себе скористатися економічною свободою, що відкрилася для них. Вони фактично почали виконувати свої посадові обов'язки (або не виконувати їх) тоді й так, коли та як це відповідало їхнім приватним економічним інтересам. Інша найважливіша причина – збереження надмірно великої ролі держави в економіці. Це виражається в двох основних формах. Перша форма – збереження значного державного сектора економіки без колишніх економічних і правових обмежень. Друга форма, у якій виявляється збереження надмірно великої ролі держави в економіці, – її надмірна та практично безконтрольне втручання в економічну діяльність [18].

Необхідно наголосити, що зараз саме політичній волі бракує керівництву України в боротьбі з корупцією, що й зумовлює низький рівень довіри населення до органів державної влади та управління. Побудовані корупційні піраміди постають як гігантські споруди, на вершині яких перебувають недосяжні для суспільного й правового осуду політичні діячі, фінансові олігархи, охоронці закону. Піраміда є міцною тому, що має в основі мовчазну, хоч і багато в чому вимушену, підтримку широких верств населення. Правовий нігілізм, панівний у нашому суспільстві, важко викоринити. Пройде, напевно, не одне десятиліття, доки сформується покоління людей, для яких право буде особистою цінністю. За сучасних умов подолання тенденції неповаги до правових розпоряджень можливе лише шляхом підвищення авторитету права, при цьому саме право в такому процесі має бути інструментом.

Як показує міжнародний досвід, найбільших успіхів у протидії корупції досягають ті країни, у яких здійснюються взаємопов'язані інституційні, правові, економічні, культурологічні й політичні заходи, що дозволяють контролювати та впливати на криміногенну ситуацію. Проте в країнах перехідного економічного типу з низьким матеріальним рівнем життя боротьба з корупцією передбачає вибір пріоритетів. З метою підвищення ефективності протидії корупції необхідним є узгодження з міжнародно-правовими договорами, до яких приєдналась Україна, багатьох нормативних актів, які об'єктивно створюють можливості для корупції. Ідеться не стільки про профілактичні й каральні закони, скільки про закони та інші нормативні акти, що регламентують відносини в різних сферах суспільного життя (економіці, політиці, управлінні, культурі тощо).

Очевидно, що в суспільстві сформувалась особлива культура, яку можна назвати корупційною субкультурою. Оскільки цьому культурному середовищу властиві всі ознаки підкультури, у тому числі специфічний світогляд, ціннісні орієнтації, ідеологія, особливості групової психології [19] тощо, то протидія корупції пере-

важно юридичними санкціями не може привести до успіху. Водночас, як відомо, механізм соціалізації людини передбачає використання і позитивних стимулів, і покарань у вигляді різних негативних моральних та правових наслідків.

Програми боротьби з корупцією повинні передбачати постійний моніторинг корупційних практик зі складенням картографічних характеристик зон підвищеної «корупційної» небезпеки. При цьому йдеться не стільки про географію корупції, скільки про її соціально-структурну та соціально-економічну характеристику. За-рубіжний і національний досвід вивчення тенденцій корупції має стати базою для підвищення ефективності цих досліджень та використання їх результатів на практиці. Якщо сьогодні не обмежити прояви корупції, то вона, вийшовши з «підпілля», стане визначальним чинником суспільно-політичного й економічного життя, витіснить у «тінь» легальні державні інститути.

Література

1. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 285 с.
2. Антикрупционный набор инструментов: глобальная программа против коррупции (2001) / Комитет ООН по Контролю над наркотиками и предупреждению преступности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.transparencykazakhstan.org/content/68.html#z2>.
3. Дремин В.Н. Общественное мнение о коррупции в судебных и правоохранительных органах / В.Н. Дремин // Коррупция: региональные и отраслевые тенденции : сб. науч. статей / под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. – О. : Феникс, 2003. – С. 108–115.
4. Кабанов П.А. Политическая коррупция в России: понятие, сущность, причины, предупреждение : [монография] / П.А. Кабанов. – Нижнекамск : Нижнекамский филиал МГЭИ, 2004. – 174 с.
5. Кабанов П.А. Некоторые перспективные направления исследования политической коррупции в современном российском обществе / П.А. Кабанов // Следователь. – 2003. – № 2. – С. 56–57.
6. Шайо А. Клиентизм та здиство: корупція в перехідному періоді / А. Шайо // Політична корупція перехідної доби / за ред. С. Коткіна та А. Шайо. – пер з англ. – К. : К.І.С., 2004. – С. 1–20.
7. Бурдые П. Практический смысл / П. Бурдые ; общ. ред., пер. с фр. и послесл. Н.А. Шматко. – СПб. : Алетей ; М. : Ин-т экспериментальной социологии, 2001. – 562 с.
8. Гепкіс Е. Корупційні ігри: Східна та Центральна Європа (1945–1999) / Е. Гепкіс // Політична корупція перехідної доби / за ред. С. Коткіна та А. Шайо. – пер з англ. – К. : К.І.С., 2004. – С. 214–229.
9. Гевелинг Л.В. Деструктивные формы организации власти (клетократия, лутократия, плутократия в политической жизни африканской страны) : [курс лекций] / Л.В. Гевелинг. – М. : Институт стран Азии и Африки МГУ, 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.iaas.msu.ru/pubon_r.html.
10. Тимофеев Л.М. Институциональная коррупция: очерки теории / Л.М. Тимофеев. – М. : РГГУ, 2000. – 365 с.
11. Філл М. Політична корупція, демократизація та реформа / М. Філл // Політична корупція перехідної доби / за ред. С. Коткіна та А. Шайо. – пер з англ. – К. : К.І.С., 2004. – С. 51–72.
12. Шайо А. Клиентизм та здиство: корупція в перехідному періоді / А. Шайо // Політична корупція перехідної доби / за ред. С. Коткіна та А. Шайо. – пер з англ. – К. : К.І.С., 2004. – С. 1–20.
13. Шайо А. Клиентизм та здиство: корупція в перехідному періоді / А. Шайо // Політична корупція перехідної доби / за ред. С. Коткіна та А. Шайо. – пер з англ. – К. : К.І.С., 2004. – С. 1–20.
14. Сатаров Г.А. Диагностика Российской коррупции: социологический анализ / Г.А. Сатаров // Право и безопасность. – 2002. – № 2–3(3–4). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dpr.ru/pravo/pravo_3_15.htm#1.
15. Сатаров Г.А. Диагностика Российской коррупции: социологический анализ / Г.А. Сатаров // Право и безопасность. – 2002. – № 2–3(3–4). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dpr.ru/pravo/pravo_3_15.htm#1.
16. Лунеев В.В. Коррупция, ученная и фактическая / В.В. Лунеев // Государство и право. – 1996. – № 8. – С. 78–90.
17. Гилинский Я.И. Криминальные риски в России / Я.И. Гилинский // Российский криминологический взгляд. – 2005. – № 2. – С. 51–58.

18. Косалс Л.Я. Становление институтов теневой экономики в постсоветской России / Л.Я. Косалс, Р.В. Рывкина // Социологические исследования. – 2002. – № 4. – С. 13–21.

19. Дремин В.Н. Организованная преступность и криминальная культура: механизмы взаимодействия / В.Н. Дремин // Криминогенная ситуация на юге Украины: особенности и проблемы сдерживания : сб. науч. статей / под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. – О. : Феникс, 2003. – С. 78–88.

Анотація

Дремін В. М. Феноменологія корупційних практик. – Стаття.

У статті розглядається корупція як один із проявів соціальних протиправних практик. Використання терміна «корупційна соціальна практика» підкреслює соціальні витоки корупції, ступінь її поширення в буденному житті та зв'язок з іншими видами соціальних практик. Зроблено висновок, що корупція посіла помітне місце в структурі суспільних відносин, набула системного характеру та в багатьох випадках підмінила офіційні нормативно врегульовані відносини, набуваючи ознак соціального інституту.

Ключові слова: корупція, корупційні практики, соціальний інститут, інституціоналізація корупції.

Аннотация

Дремин В. Н. Феноменология коррупционных практик. – Статья.

В статье рассматривается коррупция как одно из проявлений социальных противоправных практик. Использование термина «коррупционная социальная практика» подчеркивает социальные истоки коррупции, степень ее распространения в повседневной жизни и связь с другими видами социальных практик. Сделан вывод, что коррупция заняла заметное место в структуре общественных отношений, приобрела системный характер и во многих случаях подменила официальные нормативно урегулированные отношения, приобретая признаки социального института.

Ключевые слова: коррупция, коррупционные практики, социальный институт, институционализация коррупции.

Summary

Dryomin V. N. Phenomenology of corrupt practices. – Article.

The author describes corruption as one of the manifestations of social illegal practices. The use of term “corrupt social practice” emphasizes the social origins of corruption, its level of occurrence in daily life and the links to other social practices. The conclusion is made that corruption has become systemic and in many cases has replaced the official legally settled relations, gaining signs of a social institution.

Key words: corruption, corrupt practices, social institution, institutionalization of corruption.

УДК 343.553

В. Б. Дубовик

ЕВОЛЮЦІЯ ОХОРОНИ ПРАВА У ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Повноцінне дослідження еволюції компетенції й механізмів реалізації функцій територіальних громад щодо охорони прав і відповідної правозастосовної діяльності в Україні є актуальним питанням сучасного муніципального права. Варто зазначити, що проблеми муніципально-правового виміру правоохоронної діяльності на локальному рівні досліджувались у працях М.О. Баймуратова, Б.В. Бабіна, Ю.В. Волошина, К.В. Удовенко. Однак питання історичного розвитку наявності